

JUDISK

KRÖNIKA

• Jackie Jakobowski om att leva under ett existentiellt hot • Nathan Shachar och Anders Carlberg om Gazakrisen • Ricki Neuman träffar en besviken fredsvän Amos Oz • Lizzie Oved Scheja undrar vad som driver Israelkritikern Gideon Levy • Fran Hopenwasser möter succéförfattaren Nathan Englander • David Grossman intervjuar Stephan Mendel-Enk •

För 70 år sedan

”Att vara enbart människa är inte nog, att vara enbart jude är inte heller nog. Man måste medvetet vara människa och vara medvetet jude (med alla de förpliktelser som äro förbundna därmed, uthärda allt ont och hålla fast vid tron på det goda och på den judiska folkgruppens höga värden). Man måste som jude inordna sig i generationernas kedja och påta sig ansvaret inför den judiska historien. Då är envar av oss på en gång människa och jude.”

Judisk Krönika, juni 1940

Leif Nelsson: Streck i kanten

Simpsons medlarresa i Mellanöstern

Gamla nyheter från hovet

Drottning Silvia förklarar i TV4 också varför hennes far 1934, då han bodde i Brasilien, blev entusiastisk medlem i nazistpartiet och återvände till Tyskland när Hitler tagit över makten: ”Man måste alltså psykologiskt tänka sig hur Tyskland plötsligt reste sig ur askan.

Och den där glädjen av att fosterlandet plötsligt kommer tillbaka igen. Det gjorde att min far gav stöd åt Tyskland och blev medlem i partiet.” Hon berättar också om sin fars verksamhet under kriget: ”Han fick order att tillverka membran för civilförsvaret, en gasmask. Man var ju rädd för gas ...”

I ETT NYTT AVSNITT av den populära amerikanska teveserien Simpsons besöker Homer med familj Jerusalem.

– Detta är ett avsnitt som folk från alla religioner kan samsas om att bli förnärmade av, säger Al Jean, den tecknade seriens producent, till Entertainment Weekly. De kristna, judarna och muslimerna är eniga i sin ilska mot Homer. Det är det enda de kan enas om.

Israels turistminister Stas Meseznikov är dock allt annat än upprörd: ”Ett specialavsnitt om Israel kommer utan tvekan

att förbättra landets rykte i världen och uppmuntra folk att besöka och njuta av Israel. Vi hoppas på fler sådana här initiativ”, säger Meseznikov till The Jerusalem Post.

I filmen visas Simpsons runt av en aggressiv israelisk guide, vars röst görs av den kontroversielle brittiske komikern Sacha Baron Cohen (Borat). När guiden försöker få Marge att berömma honom, säger hon: ”Ni är ett påträngande folk”, varpå han svarar: ”Prova då att ha ett land som Syrien som granne i stället!”

Att se varandra

Det blev inte en resa som jag hade tänkt mig. Jag skulle segla från Eilat till Sharm El Sheik och sedan fortsätta längs Sinaikusten, genom Suezkanalen till den egyptiska hamnstaden Port Said vid kanalens mynning, med slutdestination Herzlia norr om Tel Aviv.

Redan andra dagen blåste det så mycket att vi fick vända till Sharm. När vi så småningom kom fram till Suez var det sandstorm. Det enda vi såg var rostiga lämningar i sanden av nedskjutna israeliska helikoptrar från Jom Kippurkriget 1973 och gröna militärpontonerna med vilka egyptiska soldater överraskande tog sig över Suezkanalen och anföll israeliska ställningar i krigets inledningsskede. Nu låg de där som en påminnelse om båda ländernas krigiska förflutna – eller kanske som en varning till Israel att inte ta freden med Egypten för given.

Men detta var ingenting som vår båtkapten talade med egyptiska gränsvakter och hamntjänstemän i Port Said om. De omfamnade i stället varandra och pussades fyra gånger på kinderna och utbytte vänligheter – som gamla bekanta, vilket de också var.

”Som bröder”, sa vår israeliske, arabisktalande kapten när jag kommenterade deras känslofulla möte.

När jag några dagar senare tog upp ämnet med en av båtpassagerarna, en israel i högre medelåldern, var han inte imponerad av kaptenens egyptiska bekantas vänlighet. Inte heller av det faktum att en israelisk båt med israelisk flagga och israeliska passagerare faktiskt kan lägga till i ett arablands hamn – efter alla dessa år av krig och blodsutgjutelse. Medan kaptenen såg fredsvilja och hjärtlig öppenhet hos många egyptier såg denne dryge besserwisser till passagerare bara de patetiska, idag obrukbara, militärpontonerna längs Suezkanalen. Egyptier, än mindre palestinier – människor av kött och blod – såg han inte. Enbart ”the Arabs”.

”Om vi kan se varandra kan vi också leva med varandra”, sa kaptenen under en av våra njutbara middagar på däck, utan att det lät som polemik – en båtkapten skulle ju aldrig förolämpa sin passagerare. Sedan ursäktade han sig för att han var tvungen att lämna sällskapet – vi närmade oss Port Said och han skulle anropa lotsen i hamnen: ”Yallah Habiibi, kära vänner, vi är på väg! Ta emot oss!”

Kaptenens osannolika efternamn är Meshiach, det betyder Messias på svenska. Det kanske ändå finns ett hopp om fred i Mellanöstern ...

Jackie Jakubowski

JUDISK

KRÖNIKA

6 Den misslyckade ateisten – *Fran Hopenuasser möter den amerikanske succé författaren Nathan Englander.*

10 Bokrecensioner – *av Mark Klamburg, Ricki Neuman och Tanja Schult.*

13 ”Vi är ett argumenterande folk” – *Ricki Neuman träffar författaren Amos Oz, en besviken fredsvän.*

14 Svenska brösttoner och den latent offeridentiteten – *Anders Carlberg och Nathan Shachar kommenterar Gazakrisen.*

18 Schmerz och sorg i Göteborg – *David Grossman intervjuar Stephan Mendel-Enk.*

21 ”Han är inte en av oss” – *Boris Weintraub skriver om det kända och okända G-ordet.*

22 ”Meningen med ordet hem” – *rabbin Donniel Hartman om ett Israel som borde rymma alla riktningar inom judendomen.*

24 En statsbildning grundad i en idé – *Thomas Lunderquist undersöker sionismens konkreta innebörd för några israeler.*

31 ”Jag vill ha en rättvis judisk stat” – *Lizzie Oved Scheja undrar vad som driver Israelkritikern, journalisten Gideon Levy.*

34 Fråga rabbinen: ”Får en icke-ortodox jude be i en ortodox synagoga?” – *Morton Narrowe svarar.*

36 Debatt – *inlägg av George Braun och Karolina Nowinski*

37 Judisk Krönikas policy – *ordföranden Henrik Frenkel har ordet.*

Chefredaktör och ansvarig utgivare

Jackie Jakobowski
judisk.kronika@swipnet.se
tel: 08-660 70 62

Redaktionsråd

Lars Dencik, David Grossman,
Peter Luthersson, Margit Silberstein,
Nina Solomin och Peter Wolodarski

Grafisk formgivning

Jackie Jakobowski

Annonsavdelning

Ulrika Carning
tel: 031-294121
0722-514121
ulrikacarning@gmail.com

Prenumerationsavdelning

Liat Michaeli
tel: 08-660 38 72 månd. tisd. 9-17
liat@telia.com
prenumerationspris 395 kr/år
studerande 250 kr, till utlandet 495 kr
plusgiro 54 120-1
lösnummerpris 75 kr

Adress:

Box 5053, 102 42 Stockholm
fax: 08-660 38 72
Hemsida på Internet:
<http://www.judiskkronika.se>

Utges av

Stiftelsen Judisk Krönika

Utkommer med 6 nr per år.
Nästa nummer 10 september
Manusstopp 13 augusti 2010

Tryckt hos Grafiska Punkten

Producerad av Gabor & Co

issn 0345-5580

Citera oss gärna, men ange källan. För obeställt material ansvaras ej. Förbehåll mot elektronisk publicering måste meddelas av artikelförfattaren.

” Posttraumatiskt stressyndrom – människan blir som en strykrädd hund. De posttraumatiska smyger längs väggar, rädda för andra. De rids av maror om natten och när de är vakna kan en doft eller ett ord återuppväcka paniken. Somliga får hallucinationer, torgskräck eller andra fobier /.../ De blir besatta av att berätta om sin olycka, vilket är mer än omgivningen tål. De kan se orättvisor överallt, eller blir tvärtom cyniska, förväntar sig att bli svikna, klarar inte av relationer. Deras personlighet är förändrad eller, snarare, förstörd. Och varje morgon måste de övertyga sig själva om att de har rätt att finnas till.”

Citatet kommer från Maciej Zarembas artikelserie om mobbning i Dagens Nyheter nyligen. Han beskriver symptom hos den som drabbats av posttraumatiskt stressyndrom. I hans artikel handlar det om enskilda individer. Jag tror att en hel nation kan uppvisa samma reaktion, en nation som ofta ser sig behandlas som ”en strykrädd hund”. Jag talar om Israel.

På en avgörande punkt skiljer sig Israel från alla andra länder i världen: endast den judiska statens rätt att finnas till ifrågasätts. Så har det varit sedan 1948 då Israel utropade sin självständighet. Samma dag deklarerade generalsekretären i Arabförbundet Azzam Pasha: ”Vi planerar ett utrotningskrig och massaker som kommer att gå till historien precis som de mongoliska massakrerna och korstågen.”

Det krig som Azzam Pasha förklarade för sju decennier sedan har aldrig avslutats. ”Detta krig handlar inte om territorium, återlämnande eller ockupation. Frågan gäller Israels existens”, skrev Joschka Fischer, Tysklands tidigare utrikesminister i vänsterkoalitionen, om det senaste Libanonkriget. Men det är lika gällande för alla Israels krig. Att det förhåller sig så är ingen illvillig tolkning, inte en fråga om gissning. Varken Hamas, Hizbollah eller Irans president hycklar om sina mål.

Det är utifrån denna verklighet som Israel måste vara berett att agera: det

samlade hotet av Irans stundande atomvapenarsenal, Hamas självmordsbombare, missiler laddade med kemiska medel i händerna på den syriska terroregimen och Hizbollahs välutrustade armé i södra Libanon, men också islamistisk terrorism och hatpropaganda. Israel ställs därmed – som ingen annan stat i världen – inför synnerligen svåra dilemman. De handlar om att finna en balans mellan det militära försvaret av landet existens och vaktsläendet om landets demokratiska statskick. Inte så sällan är detta dilemma olösligt och leder till katastrofala beslut.

Det finns en konsekvens av att Israel sedan sitt grundande lever under detta ständiga existentiella hot; liksom av demoniseringen i arabiska medier, skolor och moskéer, som framställer den judiska staten som mänsklighetens gissel: till slut utvecklas en mentalitet, ett förhållningssätt, som främst förlitar sig på vapenmakt – ty bara ett militärt överlägset Israel har en chans att överleva i denna fientliga omgivning.

Den brutala verkligheten är att Iran, Hizbollah, Syrien eller Hamas kan förlora många krig – och överleva. Men om Israel skulle förlora sin förmåga att försvara sig genom militär överlägsenhet finns Israel inte längre. Alltjämt gäller den israeliska premiärministern Golda Meirs till synes arroganta, men i själva verket pragmatiska, uttalande från 1960-talet: ”Hellre omvärldens fördömande av ett existerande Israel än omvärldens beklaganden på Israels begravning.”

Israel anser sig tvingat att agera på ett sätt som förr eller senare bekräftar belackarnas vrångbild: aggressivt och kompromisslöst. Så reagerar en mobbad människa, liksom en hel nation drabbad av posttraumatiskt stressyndrom, som ”varje morgon måste övertyga sig själv om att den har rätt att finnas till”.

Min avsikt är inte att okritiskt försvara den israeliska aktionen som lämnade nio passagerare på den turkiska båten Mavi Marmara döda. Vem kan vara oberörd

Konsekvensen av att Israel lever under ett existentiellt hot: en mentalitet som främst förlitar sig på vapenmakt – ty bara ett militärt överlägset Israel har en chans att överleva.

inför det som hände? Varje förklaring riskerar att uppfattas som en bortförklaring och en känslokall advokatur. Ändå måste man kunna påminna om det reella hotet som vapenleveranser till Hamas i Gaza innebär för Israels säkerhet; liksom om att Hamas i veckor cyniskt deklarerat att ju blodigare upplösning desto större propagandavinst för palestinierna; och att turkiska islamister, beredda att bruka våld, fanns med bland de internationella hjälparbetarna på Mavi Marmara.

Andra än jag är bättre lämpade att avgöra om attacken på internationellt vatten var ett brott mot folkrätten. Däremot behöver man inte vara expert på ickevåldsaktioner för att konstatera att det inte var denna metod som passagerarna på Mavi Marmara använde sig av – jag har sett filmsnuttar på You Tube, liksom bilder publicerade i turkiska tidningar, som visar hur israeliska soldater, innan skottlossningen utbryter, håller på att lynchas med knivhugg och slag med järnrör.

Det är lätt att från sin trygga tillvaro i världens lugnaste hörn bjuda israelerna på goda råd om hur de skall reagera när Hamas och Hizbollah deklarerar att deras mål är att förgöra Israel. Eller vad man skall göra för att förhindra raketer från Gaza och Libanon, och snart också kärnvapen i händerna på den iranske presidenten Ahmadinejad. För Israels del är besluten svårare ty de får själva

betala priset för varje missbedömning. Nej, Israel är inte någon perfekt demokrati. Ockupationen har demoraliserat samhället, det finns religiösa extremister och galna bosättare. Dagens israeliska regering är illa lämpad att klara av de dilemmorna som kräver lika mycket beslutssamhet och styrka som kompromissvilja och framtidsvision (läs Anders Carlbergs artikel på sidan 15). Det blir en självuppfyllande profetia när politiker som utrikesminister Avigdor Lieberman rider på och befäster rädsor och fobier – ”posttraumatiska stressyndrom” – hos israelerna.

Några krav på den israeliska regeringen skriver jag själv under: stoppa bosättningsbyggande, deklarerar viljan att lämna den allra största delen av det ockuperade Västbanken till den framtida palestinska staten, förbättra livsvillkoren för palestinierna i Gaza genom att begränsa den israeliska blockaden, som endast skall omfatta vapenleveranser till Hamas-regimen.

Ja, Israel har begått många fel och bidragit till att förlänga konflikten genom att i årtal motsätta sig idén om en palestinsk stat. Men israelerna är inga monster, de unga soldaterna som attackerades med knivar och järnrör och började skjuta på den turkiska båten var lika rädda som andra människor i samma situation. De allra flesta israeler vill avsluta ockupationen, de vill ha fred

och en tvåstatslösning. Men vad de ser i sin omgivning är en fortsatt oförsonlighet som närs av religiös fanatism, och diktaturer vilkas enda framgångsrika företagsamhet (bortsett från oljan) är hatindustrin mot Israel och judarna.

Vad de ser dessutom är omvärldens hyckleri när Israel särbehandlas (se Nathan Shachars artikel, sid 14): Ryssland – som jämnat den tjetjenska huvudstaden Grozny med marken och fört ett krig i denna utbrytarrepublik som skördat minst hundratusen civila offer – har synpunkter på hur Israel skall försvara sig mot Hamas självmordsterrorism. Turkiet, som i FN:s säkerhetsråd ifrågasätter Israels legitimitet och betecknar förlusten av nio liv som ett brott mot mänskligheten – samma Turkiet, som i årtionden förföljt och dödat tusentals kurder, förnekat folkmordet på armenierna och sedan 1974 ockuperar halva Cypern. Sverige, som först alldeles nyligen gått med på att förbjuda splitterbomber – men kritiserar Israel för ”oproportionellt våld”. Eller FN:s råd för mänskliga rättigheter där ordförandelandet Libyen och andra diktaturer läxar upp Israel för brott mot demokratiska rättigheter.

Så länge arabländerna, palestinierna och den muslimska världen inte förlikar sig med den judiska statens existens; så länge Israel utsätts för omvärldens mobbning – särbehandling, krav på bojkott, delegitimering, demonisering, ifrågasättande av dess existensrätt och hot om utplåning – kommer oskyldiga israeler och palestinier att fortsätta att lida: från flyktingproblemet 1948 och 1970-talets PLO-terrorism till det senaste decenniets islamistiska självmordsattentat, blodiga krig i Libanon och Gaza, intifador och nu senast tragedin på havet utanför Gazas kust.

En kortare version av denna artikel publicerades i Dagens Nyheter den 9 juni.

englander

När New York-författaren Nathan Englander gav ut sin första bok, *For the Relief of Unbearable Urges*, en novellsamling som med ett drag av absurditet beskriver olika varianter av judiskhet, blev han omedelbart berömd. Han var 29 år, hade just lämnat den ortodoxa judendomen och jämfördes med de stora amerikanskjudiska författarna Isaac Bashevis Singer och Philip Roth. En kritiker sade att Englander skrev ”som Bernard Malamud på amfetamin”.

Det tog Englander åtta år att skriva nästa bok, den kritikerrosade *The Ministry of Special Cases*, och av detta kan man ana att plötslig framgång snarare är en förbannelse än en välsignelse. Englander har mycket riktigt beskrivit allt berömmet – särskilt jämförelsen med de stora författarna – som oönskade bröllopspresenter som inte kan bytas och som man till på köpet skall vara tacksam för.

Dessa åtta år präglades inte av skrivblockering. Englander använde dem till att göra research för, skriva och skriva om (han beskriver sig själv som tvångsomskrivare) en historia som utspelar sig i en värld som ligger långt från hans egen, nämligen den judiska underklassen i Buenos Aires i mitten av 1970-talet. Under denna tid utspelades ”det smutsiga kriget” då en paranoid diktatur gjorde sig skyldig till att tiotusentals, företrädesvis unga människor, försvann – det vill säga mördades.

I ”This Country of Mothers” (en artikel som kan läsas på www.nathanelnglander.com) berättar Englander varför han kände sig manad att skri-

Fran Hopenwasser
möter den amerikanske
succéförfattaren.

va en roman om just den tiden och platsen. Utgångspunkten var att han hade lärt känna en grupp argentinare under de fem år han bodde i Israel. Men romanen avspeglar också hans egen granskning av en del aspekter av den judiskhet som han hade avvisat.

Under hela 1900-talet hade Argentina en aktiv judisk minoritetsgrupp, som även inkluderade en underklass med prostituerade och hallikar. De välmående judarna och det judiska etablissemanget tog avstånd från underklassen och förvägrade den att begrava sina döda på den största judiska begravningsplatsen i Buenos Aires. Utstötningen skildras genom huvudpersonen Kaddishs bakgrund. Han är son till en prostituerad och lever på att ta bort namnen på gravstenar tillhörande numera välmående judars förfäder.

Romanen handlar i hög grad om att sudda ut eller ändra det förflutna. Kaddishs son är en av dem som försvann under diktaturen och föräldrarna gör allt som står i mänsklig makt för att hitta honom.

Englander var fascinerad av det sätt på vilket man mindes de försvunna. Än idag samlas mödrarna till dem som mördades av juntan varje torsdag på torget Cinco de Mayo framför regeringsbyggnaden – men inte för att protestera (diktaturen upphörde för snart tre decennier sedan) utan för att hedra de försvunnas minne. Detta inspirerade Englander att skriva om Lillian, Kaddishs hustru som vägrar ”begrava” sonen (symboliskt) så länge det inte finns något lik.

Den misslyckade

ateisten

Fran Hopenwasser (FH): Vilken av romanens personer identifierar du dig mest med? Den upproriske sonen Pato som inte vill finna sig i att fadern vill bestämma? Fadern Kaddish som

fakta envist tror att sonen är i livet?

Nathan Englander (NE): Allt innehåller sin motsats. Kaddish både värnar om och förstör den gamla judiska be-

oense, det är bara två olika världar. Där är Pato, och där är inte Pato. Det var viktigt för mig att förhålla mig med lika stor respekt till båda världarna. Jag ville inte döma.

undviker den judiska församlingen och överger sin tro men slutar med att sova på en bänk i synagogan under sitt desperata sökande efter sonen? Eller modern som obönhörligt och mot alla

gravningsplatsen, eftersom han tar bort namnen från gravstenarna. Men han är ingen hycklare, han bara rör sig i två olika världar. Mannen och hustrun, som inte bor under samma tak, är inte

FH: Men hur är det med mångtydiga personer som prästen (som Lillian ber om hjälp) och piloten i juntans tjänst som utan omsvep berättar för Kaddish hur han kastat ut unga, be-